

Görandet av den jämställda staden

Projektpolitikens förändringspotential

Malin Rönnblom & Linda Sandberg

Abstract

Based on present planning projects in the city of Umeå, Sweden, we will in this paper study how imaginaries of the gender equal city is presented, filled with meaning and used in place marketing with the overall ambition to discuss the possibilities and pitfalls of what we call the gender equality planning strategy. The aim of the paper is to discuss the possibilities for changing gendered power relations, as well as other power relations related to class, race and sexuality through an analysis of local initiatives for a good city. The material consists of a case study with a focus on planning projects aiming at creating equal cities, such as improving accessibility in public space, gender aware analyses of the city's symbols and decorations etc., and includes analyses of interviews, policy documents and media reports. The theoretical framework draws on the discussion of politicization and de-politicisation (Mouffe 2005) in relation to neo-liberal forms of rule where place-making and place-branding are rationalities that risk moving conflicting dimensions in society outside both planning and politics overall.

Introduktion

I sin bok *The Sphinx to the city* beskriver Elizabeth Wilson (1991) hur föreställningar om staden och människors vardagliga erfarenheter av att leva i staden präglas av könskodade bilder. Hon menar att vi omger oss med staden "som en mantel med många färger, som: en förklädnad, en tillflyktsort, ett äventyr, ett hem" (Wilson 1991: 159). Wilson efterfrågar ett sätt att återta, eller lyfta fram, kvinnors representation av staden och eftersöker där "en ny vision, ett nytt ideal för livet i staden – och en ny, "kvinnlig" röst som lovprisar städer" (s. 11).

I den här artikeln studerar vi bilden (och görandet) av den jämställda staden. Vi ser Wilsons argumentation som en önskan om att lyfta in andra röster om vad städer är och bör vara än de som brukar komma till tals; att se och skapa alternativa visioner av staden är viktigt då vissa sätt att organisera och

Malin Rönnblom och Linda Sandberg är verksamma vid Umeå Centrum för genusstudier (UCGS), Umeå universitet, Rönnblom även vid Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap, Karlstads universitet.

E-post: malin.ronnblom@ucgs.umu.se, linda.sandberg@ucgs.umu.se

strukturera stadsmiljön accepteras som naturliga, som neutrala processer, och på detta sätt döljer könade och rasifierade maktrelationer (Grosz 1996).

Staden har både synliga och osynliga gränser. Dessa är resultatet av gårdagens och dagens fysiska planering som präglas av dominerade normer och värderingar. Dessa gränser påverkar våra sätt att leva, våra sätt att vara och röra oss i staden. Själva staden kan därmed ses som något som ska eller bör erövrast, som något som ska bli en plats där kvinnor kan röra sig fritt. Vad betyder det då när en stad under lång tid har valt att presentera sig som en stad som är bra på jämställdhet? Är detta ett sätt att skapa en stad där kvinnor kan röra sig fritt och där kvinnor och män lever och tar plats på jämlika villkor? Vilken typ av politisk förändring är möjlig att åstadkomma innanför talet om den nästan jämställda staden?

I en tid som präglas av nya former för styrning, och där administration och revision ofta ersätter politiska intressekonflikter, tenderar politiskt förändringsarbete att handla mer om görandet av dokument än annat görande (Alnebratt och Rönnblom 2016). Detta gäller inte minst arbetet med jämställdhet där mycket tenderar att stanna vid administration av olika dokument; skrivandet och reviderandet av planer och policys blir själva jämställdheten (Rönnblom 2011). För många tjänstepersoner med ansvar för jämställdhet är denna form av arbete också det enda möjliga, det enda som deras handlingsutrymme tillåter. Som Sara Ahmed skriver apropå mångfaldsarbetet vid brittiska universitet: "you end up doing the document rather than doing the doing" (Ahmed 2007: 59). Parallellt med att politiken tenderar att bli allt mer administrativ präglas den även av en annan, relaterad, form av görande, nämligen projektpolitik. Ett allt vanligare sätt att bedriva politiskt förändringsarbete är genom att bedriva projekt, en sorts tillfällig satsning som ligger utanför den ordinarie verksamheten (Sjöblom et al 2013). Eller som Kanerva Kuokkanen uttrycker saken:

The use of projects in the public sector can be seen as representing the central ideas of New Public Management: the adoption of policy instruments and forms of action from the private sector, performance management, the separation of politics and administration, and, to some extent, outsourcing and the purchaser-producer model (2016: 42).

Projektpolitik kan alltså förstås i termer av nyliberala former för styrning, som ett uttryck för att politik ska anses bedrivas i konkurrens, och vara innovativ. Genom att exempelvis kommuner söker extern (och intern) finansiering för att genomföra ett förändringsarbete blir det viktigt att "sälja in" dessa förslag som nyskapande, något som ligger i linje med att politiken präglas av New Public Management, att den ska säljas och köpas på en marknad (se Hall 2012). Och som Kuokkanen påpekar, att bedriva politik i projektform blir också ett sätt att separera politiken från administrationen utifrån att de som genomför projekten

ofta är externa aktörer (konsulter) som befinner sig utanför det offentliga. Detta avstånd är också en form av rationalitet för den form av nyliberal styrning som idag präglar offentlig politik, en styrning på avstånd, där politikens genomförande hamnar allt längre bort från de rum där beslut fattas (Alnebratt & Rönblom 2016).

Utifrån detta resonemang blir projektpolitik ett uttryck för det som Chantal Mouffe (2013) skulle karaktärisera som avpolitiserad av det politiska, att politiken töms på sitt politiska innehåll i termer av att intressekonflikter får stå tillbaka för de "rätta lösningarna". Med andra ord ser vi ett skifte från politik till moralism (Mouffe 2005, 2013) när marknadens rationaliteter blir de ideal som successivt har kommit att karaktärisera det offentliga (Rose 1999). Där intressekonflikter får stå tillbaka för vikten av dialog, konsensus och samförstånd. Eller med Chantal Mouffes ord:

What is really at stake in the critique of "deliberative democracy" that I am proposing here is the need to acknowledge the dimensions of power and antagonism and their ineradicable character. By postulating the availability of [a] public sphere where power and antagonism have been eliminated and where a rational consensus would have been realized, this model of democratic politics denies the central role in politics of the conflictual dimension and its crucial role in the formation of collective identities (1999: 752).

En annan central aspekt av projektpolitiken är dess temporalitet, dess tillfällighet. Denna tillfällighet innebär en utmaning av etablerandet av långsiktig politik, men samtidigt även ett utrymme för att utmana rådande ordningar. Vi menar att projektpolitiken därmed präglas av en komplexitet som inte självklart skapar politisk förändringspotential men inte heller bör avfärdas som enbart ett uttryck för en avpolitiserad administrativ ordning.

I den här artikeln är därför vår ambition att utgå ifrån denna komplexitet och studera ett antal jämställdhetsprojekt i Umeå utifrån utgångspunkten att Umeå under lång tid har velat presentera sig som "bra på jämställdhet". Ett exempel är Umeås ansökan om att bli kulturhuvudstad 2014 där både kommunens jämställdhetsarbete och en aktiv och bred feministisk rörelse lyftes fram som något som utmärker Umeå. Som vårt inledande resonemang visar finns det inte en enda dominerande föreställning om den goda staden, snarare finns det många, ibland motstridiga krafter, idéer, fantasier, representationer och även visioner av den goda staden. Vi betraktar idén om den jämställda staden som en version av den goda staden och vi utgår här från en förståelse för att föreställningar om den goda staden till stor del definieras av värden som skapas av dominerande eller hegemoniska grupper (Gunder 2005). Vi menar därmed att dagens beskrivningar av olika samhällsproblem ofta står i vägen för alternativa eller "fria" artikuleringar av visioner om den goda staden. Den jämställda

staden som vision kommer att begränsas och formas av beskrivningar av den rådande situationen.

En, och då särskilt i en svensk kontext, aktuell och viktig representation av den goda staden är kopplad till – och framställd som – den jämställda staden. Vi är därför intresserade av att studera hur denna typ av representation skulle kunna fungera som ett potentiellt verktyg för förändring. Syftet med denna artikel är följaktligen att diskutera möjligheterna av att ändra könade maktrelationer, liksom andra maktrelationer som klass, ras och sexualitet, genom att analysera hur föreställningar och visioner om den goda staden uttrycks genom lokala projekt och initiativ. Vi är intresserade av att studera vad det innebär när en stad presenterar sig som nästan jämställd. Hur görs detta, och varför? Här förstår vi staden både som en fysisk plats där jämställdhetsprojekt genomförs och att stadens fysiska utformning i sig sätts i centrum för de jämställdhetsprojekt som genomförs. Att studera projektpolitik i relation till staden som plats blir också ett sätt att studera denna politik i en slags materialiserad form. Projekten befästs i rummet genom att görandet av jämställdhet sker i direkt relation till görandet av plats. Här menar vi att ett platsrelaterat arbete med jämställdhet delvis skiljer sig från det mer ”klassiska” sättet att exempelvis arbeta med jämställdhetsintegrering i offentliga (och privata) organisationer (Alnebratt och Rönnblom 2016). Det fokus på antal och representation, eller kvantitet, som kan sägas vara en dominerande diskurs i detta arbete blir mer komplext i det platsrelaterade jämställdhetsarbetet. En studie av ett platsrelaterat arbete med jämställdhet ger en möjlighet att fånga komplexitet, dynamik och materialitet.

Vi har valt att betrakta projekt som det som Ahmed (2007) kallar för ”doing the doing”. Med andra ord är vi intresserade av att studera hur ”den jämställda staden” blir till genom projektpolitik. Vad gör dessa projekt med staden? I likhet med Ahmeds studie där dokumenten betraktas som uttryck för en bra insats, för engagemang, menar vi att de projekt som vi studerar här också kan betraktas som uttryck för engagemang, som ett ”bevis” för att Umeå ”kan det här med jämställdhet”. Materialet består av en fallstudie, Umeå, där vi fokuserar på de planeringsprojekt som syftar till att skapa en jämställd stad genom att exempelvis förbättra tillgängligheten i det offentliga rummet och som omfattar analyser av intervjuer, policydokument och mediabeskrivningar.

Teoretiska utgångspunkter och analytiskt ramverk

I denna artikel är platsen en analytisk utgångspunkt för görandet av projektpolitik. Vår förståelse av plats utgår från Masseys (1994, 2005) definition och vi ser därmed platsen som flexibel, i process och som något som konstrueras genom maktrelationer, där makt förstås som relationell och produktiv (jfr Foucault 1980). McDowell (1999) visar hur både platser och människor är könade.

Dessa könade egenskaper varierar; i vardagen och i interaktioner, och kommer till uttryck via genussymboler och förväntningar om vad som anses vara lämpliga beteenden. Massey (1994) menar att platser inte har en enda, unik "identitet", utan att det finns interna konflikter kring dessa. Umeå har alltså inte en enda unik "identitet" utan det finns många olika, ibland motstridiga, bilder om vad staden är och bör vara. Städer formas därmed genom representationer samt diskursiva praktiker (Bridge och Watson 2000) som i sin tur (re)producerar materiella praktiker.

Vår utgångspunkt är att städer produceras i processer, processer som i sin tur genomsyras av maktrelationer. Stadsplanering blir därmed en politisk process som präglas av dessa maktrelationer, även om detta framför allt sker implicit och inte explicit. Och liksom andra politiska processer präglas samtidigt stadsplanering av politikens förändrade former där administration allt mer har kommit att ersätta uttalade intressekonflikter. Det kan förstås som en slags politikens paradox – att samhället präglas allt mer av olika former för maktrelationer samtidigt som dessa blir allt svårare att artikulera i termer av motstridigheter.

I det offentliga talet om jämställdhet betraktas jämställdhet oftast som en självklar och gemensam politisk målsättning. Jämställdhet diskuteras både i kvantitativa termer, som när ett sakområde eller en organisation betraktas som mer eller mindre jämställd, och utifrån en linjär temporalitet med utgångspunkten att tiden i sig "förbättrar" jämställdheten (Skjeie och Teigen 2005). Vad denna åtråvärda jämställdhet anses vara är alltså mer sällan uttalat, liksom vad som hittills hindrat att den uppnås. Utgångspunkten är istället att jämställdhet är något som "vi alla vet" och som "vi alla vill ha". På så sätt blir den jämställda staden den attraktiva staden.

Precis som platsen betraktar vi jämställdhet som något som görs, i olika sammanhang, i relation mellan aktörer och i aktörernas relationer till plats. Jämställdhet kan därmed också göras i och genom olika projekt som genomförs på olika platser och sammanhang och som både utgår ifrån och även utmanar relationer mellan olika aktörer. Vår ansats kan betraktas som en del av det forskningsfält som ibland kallas för kritisk forskning om jämställdhet (Alnebratt och Rönnblom 2016, Magnusson med flera 2008; se även Verloo 2007; Lombardo med flera 2009). Genom att sammanföra denna ansats med ett kritiskt förhållningssätt till plats är vår ambition att situera analysen och även visa på hur studier av platsgörande är en central del av en maktkritisk ansats.

Görandet av jämställdhet blir därmed ett görande av plats, och platsgörandet är också en del av görandet av jämställdhet. Utifrån detta kritiska förhållningssätt, baserat på en post-strukturalistisk förståelse av makt som relationell och produktiv, betraktas det "självklara jämställdhetspolitiska projektet" som flera och (delvis) konkurrerande föreställningar om vad jämställdhet "är". Dessa föreställningar skapar möjligheter för vissa former av förändringar

samtidigt som andra utesluts. Vi menar här att det skapar möjlighet för genomförandet av vissa former av projekt, men kanske inte andra. Att inte tala om detta görande tenderar att dölja att jämställdhet är ett politiskt fält som fylls med olika innehåll, beroende på relationer mellan olika aktörer och kontext och där samhälleliga maktrelationer spelar en avgörande roll. Här blir platsen, staden Umeå, central för de dominerande diskurser och föreställningar vilket kan sägas skapa handlingsutrymme men också sätta ramarna för vad som en är möjligt att genomföra som projektpolitik.

I analysen har vi inspirerats av Carol Bacchis kritiska policyanalys "What's the problem represented to be? Approach" (WPR ansatsen) (Bacchi 2009). Centralt i denna ansats är att ifrågasätta policyproblem som givna och istället betrakta dessa som något som hela tiden skapas i policy. Policyproblem är alltså inte något som "finns" utan något som "görs". Genom att framförallt fokusera på de lösningar som produceras i policy är det möjligt att lyfta fram bakomliggande problemformuleringar. Lösningarna ger på så sätt problemet, och problemet skapar i sin tur vissa konsekvenser – framför allt för vad som är möjligt att förändra och vad som framstår som fast eller självklart. I den här artikeln har vi därför valt att se projekt som en form av "lösningar", det vill säga som svaren på vilka problem som en stads jämställdhetsarbete ska lösa.

Utifrån att vår empiriska analys fokuserar på ett förändringsarbete, där just lösningar spelar en central roll, menar vi att Bacchis form för analys är särskilt användbar, trots att det material som vi använder inte enbart är traditionellt policymaterial. Bacchi menar att WPR ansatsen kan betraktas som ett sätt att utvärdera eller läsa policy "baklänges" vilket innebär att en situation där policyn är lösningsfokuserad lämpar sig väl för denna analytiska ansats. Vi har valt att betrakta allt material som en form av text som går att analysera utifrån WPR-ansatsen, det vill säga: vi är intresserade av att studera hur problemet med jämställdhet representeras i olika material samt vilka effekter dessa problemrepresentationer får i termer av de projekt som formuleras. Vår analys av det empiriska materialet har utgått ifrån en tematisering kring hur projekten definieras och avgränsas samtidigt som vi betraktar projekten som en del av ett större sammanhang – det sammantagna jämställdhetsarbetet i Umeå.

För att förstå komplexiteten i hur den jämställda staden representeras och görs har det här varit viktigt med ett brett kvalitativt angreppssätt och därför har ett brett empiriskt material använts. Det material som används är policydokument, tidningsartiklar, rapporter, hemsidor, informationsbroschyrer etc. gällande det arbete som görs kring jämställdhet i Umeå – vi har med andra ord följt Umeås arbete kring jämställdhet under en lång tid och samlat in olika typer av dokumentation. I nästa del kommer staden Umeå att presenteras som den plats där jämställdhet görs genom projektpolitik.

Den jämställda staden

Att Umeå är en av Sveriges mest jämställda städer innebär också att Umeå är en av världens mest jämställda städer. (Nordic City Network, hemsida)

Genom att studera hur Umeå marknadsför sig och därmed vilka representationer av staden som produceras, visar Schmauch (2014) hur Umeå behöver förhålla sig till normer om modernitet, utveckling och urbanitet i sin ambition att locka nya invånare, besökare och även investerare. Därmed blir ”ideal som hållbarhet, kreativitet och idealism (...) centrala i marknadsföringen av Umeå” (Schmauch 2014:191).

I officiella representationer presenteras Umeå ofta som en stad som är bra på jämställdhet. Upprepanandet av denna representation av staden, som en stad som har kommit långt, som har arbetat länge med jämställdhet, och som genomdrivit ett jämställdhetsperspektiv inom flera utvecklingsprojekt, skapar en bild av en miljö och en plats som ligger i framkanten när det gäller jämställdhet. Denna bild manifesteras på flera olika sätt, exempelvis genom temadagar om våld mot kvinnor, i kommunens arbete för att öka tryggheten i det offentliga rummet eller i beaktandet av ett jämställdhetsperspektiv i den fysiska stadsplaneringen. Genom kommunens jämställdhetsarbete skapas den (nästan) jämställda staden. Umeå kommun har arbetat aktivt med jämställdhetsfrågor sedan mitten av 1980-talet, har haft en jämställdhetskommitté sedan 1978 och en jämställdhetsstrateg anställd sedan 1989. Jämställdhet kan därmed sägas ha potentialen att bli en politiserad fråga i Umeå utifrån att den politiska infrastrukturen finns där, och då inte enbart i form av en tjänsteperson med ansvar för frågan utan också genom ett politiskt utskott, något som är förhållandevis ovanligt i en svensk kommun. Oss veterligt är Umeå den enda kommunen i Sverige som har just ett jämställdhetsutskott. I ett par andra kommuner, exempelvis Eskilstuna och Stockholm, finns utskott eller nämnder med ett liknande uppdrag men ingen kommun har en så lång tradition som Umeå när det gäller en egen politisk infrastruktur för jämställdhet.

Umeå kommun har goda förutsättningar att bli en jämställd kommun. Kön spelar roll och det är därför viktigt att använda jämställdhetsglasögon när vi ser på våra verksamheter och hur vi ska utveckla vårt arbete för att kunna ge en jämställd medborgarservice och vara en drivkraft för ett jämställt samhälle. Det handlar om att medvetandegöra livsvillkoren för flickor och pojkar, kvinnor och män i vår kommun. (Umeå Kommun 2011:3)

Konkret innebär traditionen av jämställdhetsarbete att ett genusperspektiv finns med på dagordningen i kommunen i samband med flera omfattande planeringsprojekt gällande designfrågor och trygghetsaspekter (Boverket 2010a)

samt att det finns en tydligt uttalad ambition att ”kommunen ska vara en drivande aktör i jämställdhetsarbetet och har ett viktigt uppdrag i att främja jämställdhet inom organisationen såväl som i samhället i stort ”(Umeå kommun, 2011). Umeå driver även ”sekretariatet” för jämställdhetsfrågor vid Union of Baltic Cities Commission och delar varje år ut ett jämställdhetspris i syfte att uppmärksamma företag, organisationer och föreningar som arbetar på ett bra sätt med jämställdhetsfrågor.

Umeå kommun har varit och ska fortsätta att vara en drivande aktör när det gäller jämställdhetsarbete. Det handlar om det lokala arbetet men det handlar också om nationellt och internationellt arbete. (...) Jämställdhet är en framtidsfråga för Umeå kommun och en förutsättning för en hållbar tillväxt och rapporten är ett verktyg i det fortsatta arbetet. Kön spelar alltid roll och det finns strukturer som sorterar kvinnor och män som i sin tur medför att kvinnor och män har olika tillträde till, och olika inflytande över, samhällets olika rum – fysiska såväl som symboliska; styrelsesammanträdet, föräldraskapet eller staden. (Umeå Kommun 2014a: 39)

I offentliga representationer beskrivs Umeå också ofta som en tolerant stad och en stad som kopplas samman med ”radikala idéer” genom sina starka band till en feministisk rörelse, veganrörelse och med en starka politisk musikscen. I dag finns det också ett flertal alternativa kulturella, politiska och sociala rörelser i staden. Den feministiska rörelsen anses vara stark och det finns ett stort socialt engagemang för rättvisefrågor vilket manifesteras (till exempel) genom: en årlig feministisk festival; en skateboardförening för flickor samt musikföreningen She’s got the beat. Umeå har också nominerats till Sveriges mest gayvänliga stad två år i rad. Denna representation av staden har varit betydande för ett antal större strategiska kommunala satsningar som Kulturhuvudstadsåret 2014 och öppnandet av ett kvinnohistoriskt museum. Därmed kan Umeå ses som ett ”gott exempel” på den svenska jämställdhetsberättelse som är etablerad i nationell politik. Hur har föreställningarna och beskrivningarna av den ”jämställda staden Umeå” kommit att påverka politik, praktik och projekt i staden?

En central utgångspunkt för kommunens jämställdhetsarbete är den Europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män som Umeå kommun har undertecknat. Denna är framtagen av europeiska kommun- och regionförbundens samarbetsorganisation (CEMR). (Umeå Kommun, hemsida)

Vi menar att Umeå är ett tydligt exempel på en kommun som arbetat (mer eller mindre) systematiskt med jämställdhetsintegrering i olika delar av sin

verksamhet.¹ I Umeå har detta arbete skett både genom att integrera ett jämställdhetsperspektiv i olika, åtgärder och projekt och genom särskilda jämställdhetsinitiativ. Vi kommer här att presentera projekt som både har utgått ifrån, och "använt sig utav" beskrivningen av Umeå som en jämställd stad. Projekten kan sägas ha dragit nytta av det utrymme som denna representation skapar för att verka för förändring. Dessa projekt är både en del av en representation av en jämställd stad och en del av iscensättandet av Umeå som den jämställda staden.

En ytterligare anledning till varför Umeå är ett bra exempel för att studera hur översättning av representationen av den jämställda staden görs i praktiken är att Umeå medvetet använder bilden av staden som "bra på jämställdhet". Vi kommer i vår analys att fokusera på representationer i sex olika, men centrala projekt, sorterade i tre teman: hur föreställningar och representationer av den jämställda staden artikuleras, hur dessa används för att skapa handlingsutrymme och hur dessa nyttjas i genomförandet av faktiska projekt. Temana representerar därmed olika sätt att göra projekt som i sin tur syftar till att göra staden jämställd: som planeringsprojekt, som kulturprojekt och som upplysningsprojekt.

Planeringsprojekt. Att bygga den jämställda staden

Att vara en attraktiv stad har blivit allt viktigare i dagens diskurs om (ekonomisk) tillväxt (jfr Anholt 2007) och platsmarknadsföring har blivit en politisk strategi för allt fler kommuner i deras arbete för att främja ekonomisk tillväxt (Mukhtar-Landgren 2009). Att framstå och framställas som en stad med ojämlika möjligheter för kvinnor och män blir då till något dåligt.

Att staden är ren och välskött är viktigt för stadens attraktivitet. Nedskräpning har en väsentlig påverkan för hur människor uppfattar den stad vi lever i eller besöker. Trygghet är en viktig välfärdsfaktor och påverkar vår livskvalitet. Trygghet är ett komplext begrepp, man kan dels se till faktisk trygghet (brottsstatistik) dels till den upplevda tryggheten. I Umeå finns medborgare, främst kvinnor och äldre, som undviker att gå ut ensamma av rädsla för att bli överfallna eller ofredade framförallt under dygnets mörkare timmar. (Umeå Kommun 2010:3)

1 Exempel på jämställdhetsprojekt; *Ledningskraft* (2011-2013) ett utvecklingsarbete med fokus på jämställdhet inom Umeå kommuns verksamheter, *Normstorm i Umeåregionen* – Projekt Normstorm var en särskild satsning inom Umeåregionen under perioden maj 2011–mars 2013. Detta jämställdhetsprojekt var riktat mot arbetsmarknad och regional utveckling (2011-2013), *Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning* (2009-2010), *Jämställdhet, genus och förändringsarbete i Umeåregionen* (2009-2010), *Umeå mot trafficking* (2007), *Projektet Jämställd planering*, i samarbete med Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet (2007-2008). Några exempel på jämställdhetsarbete i grundskolan i Umeå är genuspedagogiskt arbete, jämställdhetsgrupper, temadagar, kurser i feministiskt självförsvar för flickor samt grupper där pojkar samtalar om frågor kring makt och kön.

Larsson och Jalakas (2008) hävdar att det finns goda ambitioner för en mera könsneutral planering, men att det samtidigt har varit svårt att komma framåt rent konkret. I sina studier har de visat att det är svårt att överföra det allmänna målet om jämställdhet i praktisk planering (Larsson och Jalakas 2008: 9). Författarna menar att jämställdhet alltså på samma gång är en prioritet och något som är svårt att realisera i fysisk planering. Här kommer vi att presentera tre projekt som fokuserar på rumslig utveckling och gestaltning av städer med jämställdhet i fokus: renoveringen av parkeringshuset *Nanna*, byggandet av tunneln, *Lev*, och planeringen av del av en park, den s k *Frizon*.

NANNA – ”DET JÄMSTÄLLDA PARKERINGSHUSET”

I Umeå finns det ”jämställda” parkeringshuset *Nanna* som renoverades med start 1999 för att det skulle upplevas som tryggare för kvinnor att parkera bilen där. Före ombyggnaden upplevdes parkeringshuset som mörkt och otryggt med dålig ljussättning och undanskymda mörka trapphus. Vid ombyggnaden målades det om, infördes ny skyltning, bättre ljussättning, ljusa trapphus och entréer samt byte från ståldörrar till dörrar i transparent material. Resultatet blev ett parkeringshus som upplevdes som tryggare. (Boverket 2010b:24)

Utgångspunkten för renoveringen av parkeringshuset var en låg nyttjandegrad, framför allt bland kvinnor. UPAB, Umeå Parkering AB, det kommunala parkeringsbolaget valde att bemöta problemet genom att kartlägga och analysera utnyttjandet av parkeringshuset med hjälp av den så kallade 3-R metoden (representation, resurser, realia), en av flera metoder för att arbeta med jämställdhetsintegrering (Jämställ.nu). Kartläggningen av det första R:et, representation, visade att de flesta nyttjarna av parkeringshuset var män. Detta innebar i sin tur att R2, resurserna, främst kom män till del. De två första R:n syftade till att ta fram ett underlag och utgöra grunden för diskussionen för arbetet med det tredje och sista R:et, Realia – vad bör göras? Till följd av denna kartläggning renoverades parkeringshuset. Ombyggnationen av parkeringshuset föregicks av att tjänstepersoner från kommunen och politiker besökte parkeringshuset och där fick ”ikläda sig olika roller”, exempelvis som en mamma med barn, för att reflektera över hur platsen kunde uppfattas från olika perspektiv. Processen resulterade sedan i en renovering av parkeringshuset där skyltningen förbättrades, vissa väggar i trapphuset ersattes med glasväggar för bättre synlighet, belysningen förbättrades och det målades om. Projektet beskrivs sedan som lyckat:

Efter en kortare tid återbetalade sig investeringarna till följd av att kvinnor, men även fler män, började parkera i *Nanna* parkeringshus. (Svenska kommunförbundet, 2002)

UPABs arbete med renoveringen av parkeringshuset framställs som ett gott exempel på arbetet för ett jämställt (och därmed tryggt) parkeringshus:

I parkeringshuset Nanna som för några år sedan fick jämställdhetspris för trygghetsskapande åtgärder har nu blivit ännu tryggare. Vi har skapat en ljusare miljö genom att måla om taket och infört kameraövervakning på de plan som är minst besökta. (UPAB, 2008:4)

Det "jämställda parkeringshuset" kom till stånd genom en renovering, som innebar att parkeringshuset snyggades till och öppnades upp. Denna förändring av den fysiska miljön genomfördes mot bakgrund av en mer omfattande diskussion om problem med jämställdhet, där framför allt kvinnors utsatthet i det offentliga rummet stod i centrum. Projektet illustrerar därmed hur en praktisk förändring kom till stånd som ett resultat av en mera övergripande teoretisk förståelse kring trygghet som en jämställdhetsfråga.

LEV – "DEN TRYGGA TUNNELN"

I samband med byggandet av Botniabanan och Boverkets utlysning *Tryggt och jämt* genomfördes en ombyggnation av en mer än hundra meter lång tunnel vid Umeå centralstation. Det resulterade i passagen *Lev* som kan beskrivas både som en tunnel och ett konstverk, och kommunen presenterar den som: "Det är en plats där arkitektur, konst och en trygg miljö samsas." (Umeå Kommun, hemsida, b). *Lev* invigdes 2012 och har sedan dess kommit att bli ett landmärke i staden, åtminstone gällande byggandet av den goda, jämställda staden.

Genom sin utformning har gång- och cykelpassage också blivit en sevärdhet. Det i sig ökar tryggheten då många använder den både som passage och besöksmål och genom sin närvaro bidrar till allas trygghet på platsen. (Umeå Kommun, hemsida c)

Passagen är närmare 80 meter lång och går under en väg samt några järnvägsspår.

Den här passagen har planerats med ett jämställdhetsperspektiv för att säkerställa att den blir tillgänglig för kvinnor och män under dygnets alla timmar. Det har resulterat i att passagens gestaltning varit i fokus i alltifrån dess öppningar som är breda med stort ljusinsläpp, möjlighet till uppgång i mitten av tunneln och rundade hörn för att öka överskådligheten genom tunneln med flera konkreta utformningsdetaljer. Gestaltningen av passagen är ett resultat av ett jämställdhetsperspektiv i planeringen. (Umeå Kommun 2014 a:14)

Detta tillvägagångssätt resulterade i en anpassad utformning av passagen; dess öppningar är breda med insläpp av dagsljus, och det finns rundade hörn för att förbättra siktlinjerna genom tunneln. Här blev den fysiska planeringen av staden en fråga om planering av trygg stad. Eftersom själva tunneln blivit ett landmärke har detta projekt alltmer kommit att uppmärksammas och presenterats som ett "gott exempel" bland nationella aktörer som exempelvis Boverket (som också har varit med och finansierat projektet). Och därmed blir tunneln en del av representationen och beskrivningen av Umeå som en progressiv stad som arbetar för att främja jämställdhet.

Kommunen beviljades medel för att skapa ett pilotfall för hur de skulle arbeta med att stärka tryggheten ur ett jämställdhetsperspektiv i tunnelmiljöer framöver. De använde jämställdhetsintegrering som en metod genom projekten och samtliga aktörer uppmanades att omsätta tankarna i praktiken. Den fysiska delen av projektet har fokuserat på förbättringsåtgärder i form av ljus- och ljusdesign, användningen av genomtänkta material samt genomtänkt gestaltning av tunneltak och väggar på kommunens tunnlar. Under två veckor genomfördes ett experiment då en gång- och cykeltunnel ljudsattes med olika naturljud. Före och efter åtgärden intervjuades ca 400 personer om sina respektive känslor av upplevd trygghet i och kring den aktuella passagen. (Boverket, hemsida)

Hur kan Lev placeras in i rådande beskrivningar av den jämställda staden? Hela arbetet med tunneln syftade till att skapa en fysisk plats där människor känner sig bekväma att vara och där utgångspunkten var att skapa en plats som inte uppfattas som skrämmande eller osäker utan öppen och välkomnande. Med utgångspunkt i en medvetenhet om att kvinnor upplever platser som otrygga blev ambitionen att platsen skulle vara tillgänglig för alla. Att starta i kvinnors utsatthet resulterade i ett upprepat fokus på "allas" trygghet. Ansträngningar gjordes för att reducera faktorer som kunde bidra till att platsen upplevs som otrygg och därmed som otillgänglig. Detta skedde genom en process där ett jämställdhetsperspektiv integrerades på olika nivåer och bland alla inblandade aktörer. Den fysiska platsen, tunneln, blev det synliga resultatet, samtidigt som jämställdhet gjordes i processen. Det fanns ett tydligt fokus på deltagande som ett sätt att utmana eller åtminstone visualisera maktförhållanden. Arbetet för att öka kvinnors trygghet handlar naturligtvis om att skapa trygghet i det offentliga rummet men blir även ett sätt att värna om bilden av ett tryggt och jämställt Umeå. Praktiken för att öka tryggheten blir därmed även en metod för utveckla varumärket Umeå (Sandberg och Rönnblom 2014).

FRIZON, VISIONEN OM EN MÖTESPLATS

Frizon² är en del av Årstidernas park som är vikt åt att skapa en mötesplats utformad av och för unga tjejer. Projektet bygger på följande formulering av kommunen:

En hållbar stad kan bara byggas tillsammans med dem som ska leva i staden. All planering ska genomsyras av öppenhet, demokrati och jämställdhet. Vi ska utveckla staden och det offentliga rummet så att alla, kvinnor och män, barn, ungdomar och funktionshindrade, kan vistas där på lika villkor. Det leder till en stad för alla. (Umeå Kommun, hemsida, d)

Projektet formulerades utifrån en förståelse för att unga flickor i Umeå är, liksom i resten av landet, underrepresenterade på stadens spontana idrotts- och aktivitetsytor. Projektets mål var att utveckla och testa nya metoder för inkluderande dialog i planeringsprocessen samt genomföra gestaltningen av lekytan/mötesplatsen i Årstidernas park utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Projektet bygger på kommunens tidigare erfarenhet av metodutveckling (som i exemplet Lev ovan), och hade som syfte att skapa en fysisk plats, tillgänglig för alla i staden.

Projektet var uppdelat i två, integrerade, delar: metodutveckling för utformning av rutiner för inkluderande dialog/planeringsprocess samt gestaltning av en lekyta/mötesplats utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Det är i synnerhet den första delen av projektet, som syftade till att utveckla metoder, som vi vill lyfta fram här, eftersom vi menar att det framför allt är där jämställdhet görs inom detta projekt. Målen för denna del av projektet var:

Inkluderande planeringsprocess med dialog med hjälp av kompetens från andra delar av den kommunala verksamheten t.ex. ungdomsombuden och externa aktörer, t.ex. ideella organisationer/föreningar och konstnärligt campus. Kunskapsuppbyggnad kring att arbeta utifrån ett genusperspektiv i planering internt i Umeå kommun. (Umeå kommun 2014e)

Hur kan detta förstås i termer av beskrivningar och visioner kring den jämställda staden? Den fysiska platsen, som detta fall är en del av en park, användes här för att inkludera jämställdhetsperspektiv i planeringen. Projektet blev därmed ett sätt att verka för och bedriva jämställdhetsintegrering. Här handlade det framför allt om att lyssna på dem som är underrepresenterade när de ges möjlighet att presentera sina visioner av staden. Detta skedde bl.a. i en workshop med unga flickor kring teman och frågeställningar som: Vilka möjligheter

2 Umeå kommun äger projektet "Jämställda offentliga miljöer" och det pågick till sommaren 2016. Projektet finansieras av Boverket och Umeå kommun.

finns för tjejer att göra det de vill? Finns det någon plats för detta i Umeå? Hur skulle denna plats kunna se ut för att möjliggöra våra idéer/fantasier? Kan man förbättra någonting på en befintlig plats? Dialogprojektet låg sedan till grund för den fysiska gestaltningen i parken och togs även tillvaratas på andra sätt, exempelvis genom en utställning på Västerbottensmuseum:

Fotografierna i utställningen visar upp erfarenheter av maktrelationer i offentliga miljöer. Skyltarna i utställningen visar upp en önskan och vision om en plats fri från förväntningar, fri från räddor och fri från otrygghet. (Umeå Kommun, hemsida, f)

Projektet är ett exempel på ett försök att övervinna svårigheterna att nå ut till alla grupper i samhället i en planeringsprocess, svårigheter som ofta erkänns men som sällan hanteras eller bemöts. Studier av exempelvis samrådsmöten visar att det ofta är ganska svårt att engagera människor. Dessutom har ett stort antal studier visat att marginaliserade grupper, särskilt kvinnor och etniska minoriteter, riskerar att exkluderas i planeringsprocesser (jfr Listerborn 2007). Detta innebär att det kan vara svårt att engagera medborgare, eller åtminstone vissa grupper av medborgare, i planeringsprocesser och att det därmed är svårt att skapa intresse för olika projekt. Projektet bör därför förstås i ett sammanhang där sätt att engagera människor uppmärksammas av både planerare och forskare, och är därför inte är unik i sitt slag. Det som gör att det här projektet ändå sticker ut är att det så tydligt tar sin utgångspunkt i en beskrivning av den jämställda staden.

Larsson menar att samhällsplaneringen har haft svårt att hitta formerna för integreringen av jämställdhetsmål på ett sätt som gagnar långsiktiga förändringar av relationen mellan kvinnor och män i riktning mot större jämställdhet. Hon betonar svårigheterna att hitta formerna för planering som pekar mot ett förändrat samhälle där jämställdhet bör råda, men som samtidigt utgår från dagens situation med rådande ojämställdhet (Larsson 2006). Lösningen blir att arbeta med tydligt avgränsade och definierande jämställdhetsprojekt inom planering och därmed utveckla goda exempel samt bidra till en kunskapsutveckling inom organisationen. Det blir själva projektet som blir arbetet med jämställdhet inom planeringen.

Sammanfattningsvis menar vi att de tre exempel som redovisats här visar på att när jämställdhetsprojekt konkretiseras i materiella termer representerar de lösningar på problem som otrygghet och otillgänglighet. Att planera tillgängligt och tryggt blir att göra jämställdhet. Framför allt handlar det om att göra staden tillgänglig och trygg för kvinnor, och "andra utsatta grupper", att skapa vissa säkra platser eller rum där dessa grupper kan röra sig mer fritt. De representerar däremot inte lösningen på mer övergripande problem som mäns privilegierade position i samhället i stort.

Kulturprojekt. Artikulation av den jämställda staden

I detta avsnitt presenterar vi två projekt: det Europeiska kulturhuvudstadsåret, Umeå 2014, och etablerandet av ett Kvinnohistoriskt museum. I analysen har vi fokuserat på själva görandet av projekten, inte själva innehållet, d.v.s. de arrangemang som ingick i programmet för Kulturhuvudstadsåret eller Kvinnohistoriska muséets utställningar. Vi ser båda dessa initiativ som artikulationer av den jämställda staden, det vill säga att artikulationen i sig själv blir en del av representationen ”att vara bra på jämställdhet”.

KULTURHUVUDSTADSÅRET, ATT UTMANA MAKTEN

Umeå utnämndes till en av Europas kulturhuvudstäder 2014. Möjligheten att bli kulturhuvudstad lyftes fram och diskuterades av kommunledningen som något som skulle stärka och utveckla Umeås kulturprofil. Eriksson (2010) menar att framgången med ansökan byggde på att Umeå presenterade sig som staden för det nordliga, det alternativa, det ovanliga och det exotiska, samtidigt som den också marknadsfördes som en ung, växande och kulturell stad. I marknadsföringen av det europeiska kulturhuvudstadsprojektet betonade Umeå kommun att en del av den progressiv, kulturell staden är den aktiva feministiska rörelsen (Umeå kommun, 2013 s.12). Umeå och jämställdhet blev något som lyftes fram i både ansökan att bli kulturhuvudstad och i skapandet av programåret under temat Challenging Power:

Challenging Power är en del av kulturhuvudstadsåret och handlar om att utmana maktförhållanden, att lyfta frågor om norm och makt i ett strukturellt sammanhang för att få till stånd långsiktiga förändringar, inom och genom kulturen. Det handlar exempelvis om att ställa frågor som: Vem har tillgång till kulturen? Vem är utövaren och vem är konsumenten av kultur? Vilka representationer gestaltas inom scenkonsten, vems perspektiv förs ut? (Umeå2014, hemsida)

Det var visserligen ett temaområde utan direkta resurser, men det är uppenbart att temat ska ses som en tydlig symbol för görandet av den jämställda staden. Utrymme skapades under året för normkritiska projekt och platser för att diskutera frågor som: Vem har makt över musiken? och hur kan musik utmana makt och normer?

Riga är tillsammans med Umeå kulturhuvudstad under 2014. Jämställdhetsutskottet har i relation till detta lyft förslaget att utveckla och stärka samverkan med Riga inom området jämställdhet och HBTQ-frågor under 2014, som en del av som en del av arbetet med kulturhuvudstadsårets tema Challenging Power. Kontakter har initierats med framförallt ideella organisationer

som arbetar med jämställdhet respektive HBTQ-frågor i Riga.
(Umeå Kommun, Jämställdhetsutskottets sammanträdesprotokoll)

Vi kan se i dag att kultur alltmer lyfts fram som en lösning på många problem; i synnerhet gäller tesen att ett rikt kulturliv kan bidra till att städer inte bara uppnår ekonomisk tillväxt och stadsförnyelse, utan även social sammanhållning och integration (Europeiska kommissionen 2011). Städer som erbjuder ett levande kulturliv identifieras ofta som tillväxtcentra (Florida 2002). Det är också i denna kontext som vi förstår Umeå kommuns aktiva arbete med det europeiska kulturhuvudstadsåret 2014, i skapandet av en vision för framtiden. Och, som exemplet ovan visar, användes bilden det jämställda Umeå delvis i marknadsföringen av Umeå.

KVINNOHISTORISKT MUSEUM

I maj 2010 lämnade Vänsterpartiet i Umeå in en motion till kommunfullmäktige där de begärde att Umeå kommun skulle arbeta för att etablera ett Kvinnohistoriskt Museum. Museet ställdes som ett krav från Vänsterpartiets sida för att det skulle samarbeta med socialdemokraterna och skapa en majoritet i fullmäktige under den kommande mandatperioden. Det centrala argumentet för detta projekt var att kvinnors historia har varit – och är – underrepresenterad i museisammanhang.

Att Umeå kommun, med ambitionen att vara en jämställd stad, bör inrätta ett kvinnohistoriskt museum är en självklarhet. Umeå kommuns satsning inför kulturhuvudstadsåret 2014 är ett gyllene tillfälle att inrätta ett forum för kvinnors historia. Det ligger även i linje med kulturhuvudstadssatsningen där avsnittet "The gendered city" särskilt lyfter fram tillgodogörandet av kvinnors perspektiv. Ett kvinnohistoriskt museum kommer också få gehör utanför kommunens/länets gränser då detta skulle vara Sveriges första. (Špirić, 2010-04-07, motion)

På sin hemsida ställer Kvinnohistoriskt museum den retoriska frågan; varför i Umeå? Och svaret lyder:

Jämställdhet och samhällsengagemang är sedan länge viktigt för Umeås invånare. (Kvinnohistoriskt museum, hemsida)

Umeå kommuns övergripande jämställdhetsmål är att skapa förutsättningar för att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Formuleringen ligger i linje med riksdagens nationella mål. (Kvinnohistoriskt Museum, Verksamhetsinriktning)

Projektet att upprätta ett kvinnohistoriskt museum har präglats av politisk oenighet. Exempelvis föreslog en företrädare för Moderaterna att de lokalerna som planerats för museet i stället borde anslås till Umeå Turistbyrå. Trots ett visst motstånd öppnades museet i slutet av november 2014.

Nyligen invigdes Sveriges första kvinnohistoriska museum i Umeå. Bortsett från att synliggöra kvinnors bortglömda historia ska institutionen vara en stark röst i samhällsdebatten – något som ogillas av flera borgerliga lokalpolitiker. (ETC.se, 2014-12-03, tidningsartikel)

Ambitionen med museet var således att visa hur det förflutna också formar framtiden och på så sätt inte bara titta bakåt utan även påverka kvinnors framtida situation i samhället.

Ambitionen för museet är att det inte bara ska vara en plats för att göra kvinnors berättelser livskraftiga, men bör också involveras i att diskutera vad samhället ska se ut i framtiden. Intentionsavtalet säger att museets vision är att det ska bli en röst för en jämn fördelning av makt och detta i sin tur kommer att bidra till att övervinna de normer och strukturer som begränsar kvinnors och mäns möjligheter att delta i samhället på lika villkor. (Kvinnohistoriskt Museum, Verksamhetsinriktning)

Kvinnohistoriskt museum har som ovanstående citat illustrerar som målsättning att ge utrymme för samtal om kön och makt, identitet och historia. Museet strävar efter att erbjuda perspektiv på det som varit, belysa samtiden samt vara med och forma framtiden. Ambitionen blir således att visa att förändring är möjlig och att uppmuntra till initiativ. Vad denna förändring för framtiden bör vara konkretiseras dock inte, annat än genom beskrivningen ”en mer jämställd framtid”. Den föreställning, den vision, som presenteras är en mer jämställd framtid med en jämn fördelning av möjligheter, makt och inflytande mellan kvinnor och män, och vägen dit går genom att diskutera kön, makt och identitet. Museet strävar efter att göra detta genom att arbeta normkritiskt med fokus på att undersöka och utmana föreställningar om vad det innebär att vara kvinna och man. Vägen framåt beskrivs i termer av att: ”Erbjuda människor redskap för att identifiera och förstå de normer, maktordningar och strukturer som begränsar förutsättningar, möjligheter och val på livets alla områden – oavsett kön” (Kvinnohistoriskt museum, hemsida). Projektet kan därmed sägas knyta an till en större ambition för förändring än själva projektet som kan sägas vara att skapa den fysiska platsen museet.

De två exempel som diskuterats ovan illustrerar hur Umeå görs som en jämställd och progressiv stad genom två projekt med inriktning mot kultur i vid mening. Representationen av en progressiv och jämställd stad används därmed både i marknadsföringen av Umeå i sin helhet, för att få till stånd projekt, och

i genomförandet av projekt. Görandet av den jämställda staden blir därmed ett slags cirkelresonemang: att artikulera staden i termer av jämställdhet blir i sig ett görande av jämställdhet. Här blir det centralt att förstå representationerna av den i princip jämställda staden i ett marknadsföringssammanhang där städer över hela världen i dag i allt större utsträckning arbetar för att marknadsföra sig själva och för attrahera både investeringar och människor. Pike (2013: 230) menar att denna marknadsföring bör förstås som en process som syftar till att skapa mervärde till specifika objekt (här platser, städer).

Vi menar att denna form av platsmarknadsföring är central för att förstå arbetet med att föra ut den officiella, önskvärda beskrivningen av en plats i syfte att presentera dess egenskaper så fördelaktigt som möjligt (Andersson 2014). I termer av att problematisera och ifrågasätta könade maktrelationer verkar dock denna form av problemrepresentation i avpolitiserande riktning. Genom att artikulera staden som bra på jämställdhet lämnas mindre fördelaktiga aspekter utanför de officiella beskrivningarna. Här framstår görandet av jämställdhet i relation till det kvinnohistoriska museet som extra intressant. Att etablera museet görs i sig till ett exempel på den jämställda staden, ett varumärke, något att visa upp utåt. Genom otydliga artikuleringar av vilka samhällliga problem som bör lösas när inte talet om att ifrågasätta normer och könade maktrelationer utanför museet som plats. För att hårdra resonemanget en aning – även tal om normer och makt tenderar att oskadliggöras (läs avpolitiserar) i platsmarknadsföringens tidevarv.

Upplysningsprojekt. Problem och långsiktiga ambitioner

De projekt som vi hittills presenterat har varit inriktade på att verka för och framhålla jämställdhet. Det är inte "ojämställdheten", de problem som ska lösas, som stått i centrum utan "jämställdheten", målsättningen, visionen. Vår avslutande analys gäller ett projekt där ambitionen är att arbeta för den jämställda staden genom att visa upp ojämställdhet och ojämlikhet, ett projekt som samtidigt både iscensätter och belyser maktrelationer och representationer.

DET KÖNADE LANDSKAPET UMEÅ

Sedan 2009 har Umeå kommun arbetat med "Det könade landskapet Umeå", som beskrivs som en könad stadsrundtur i Umeå, eller som en guidad busstur med genusglasögon:

Bussresorna har fått stor uppmärksamhet och jag vet att några andra kommuner har kopierat idén. (Intervju med Linda Gustafsson, jämställdhetsstrateg, <http://byggindustrin.se/artikel/nyhet/bussresa-oppnar-jamstallt-byggande-22879>)

Under bussturen guidas deltagarna genom initiativ och projekt i staden som syftar till att förbättra jämställdhet mellan kvinnor och män, men under turen uppmärksammas även problem som återstår att lösa. Platser som passeras, presenteras och diskuteras är bland annat universitetet, en fotbollsstadion och en förskola som använder genusmedveten pedagogik. Denna busstur kan ses som en symbol för kommunens jämställdhetsarbete såväl som ett faktiskt projekt i sig, ett projekt som syftar till att utmana en icke-jämställd stad. Därmed är bussturen ett projekt som också tydligt bidrar till beskrivningen av platsen. Bussturen blir en symbol för Umeås arbete med att skapa den jämställda staden och blir därmed ett sätt att iscensätta görandet av den jämställda staden, ett sätt att demonstrera praktiker av jämställdhetsintegrering.

Turen är ett sätt att få statistiken i rapporten att vakna till liv och ett innovativt sätt att visa de konkreta effekterna av att sträva efter jämställdhet. (Umeå Kommun, Informationsbroschyr, "Det könade landskapet")

Arrangörerna beskriver att syftet också är att understryka vikten av kön i samhället och att visa på resultatet av ett långsiktigt arbete med genusfrågor i Umeå kommun. Bussturen bygger på rapporten, "Det könade landskapet Umeå", som handlar om att uppmärksamma vem som får vad och på vilka villkor inom kommunen.

Den här turen har gett stor effekt och bidrar till att synliggöra vikten av beslut och fysiska platser och staden som spelplats för ojämställdhet och arbete med att utmana normer och strukturer, genomfört arbete och kvarstående problematik. (Umeå 2014: 14)

Således blir bussturen en form av symbol både för det arbete som utförts och för att det finns en medvetenhet bland kommunföreträdarna om att arbetet är långt ifrån färdigt. Bussturen kan sägas vara en utvärdering av det arbete som har gjorts, men också av det arbete som måste komma till. Därmed blir bussturen både en representation av den jämställda staden och den ojämställda staden. Beskrivningen av Umeå handlar lika mycket om att visa upp den ojämlikhet som fortfarande råder som att visa vad som uppnåtts i termer av jämställdhet. Bussturen i sig betecknas som en framgång och andra städer har följt Umeås exempel och organiserar egna bussturer som en utbildningsstrategi. Framgången resulterade också i projektet *Det könade landskapet 2.0* där Umeå Kommun beviljades finansiering för ett utvecklingsprojekt inom ramen för Boverkets satsning för att skapa jämställda offentliga miljöer i stad eller tätort.

Det könade landskapet väcker viktiga frågor kring stadens utveckling och identitet – frågor som är normkritiska och i vissa fall provocerande men också likt stadens utveckling dynamiska

och föränderliga. För att kunna vidareutveckla det könade landskapet krävs samverkan mellan teori och praktik, mellan teknik och design, innovativa metoder och nyskapande för att kunna sprida det ytterligare i Umeå kommun samt till andra aktörer. (Boverkets dnr 2836/2015)

Framgången med projektet möjliggjorde också en vidareutveckling av det samma. Genom att bussturen kommit att bli en symbol för det goda jämställdhetsarbetet skapades ett handlingsutrymme för *Det könade landskapet 2.0*, en satsning som även kan förstås som ett sätt att utmana projektpolitiken. I det här fallet handlade det inte om presentera en ny idé och ett innovativt projekt, utan det identifierades ett behov av en fördjupning och större långsiktighet inom ramen för ett befintligt projekt.

Bussturen blir därför både en metod för att arbeta med jämställdhet och för att artikulera en vision av den jämställda staden. Det som också utmärker hur jämställdhet representeras genom bussturen är just den komplexitet som artikuleras. Det könade landskapet artikulerar inte enbart att jämställdhet är uppnått utan också att det finns aspekter i rummet som präglas av könade maktrelationer, av ojämställdhet. Där vi ser platsen som flexibel, i process, argumenterar Johansson (2012) för att platsen bör förstås i termer av dess komplexitet, något som konstitueras av att platser kan på samma gång ha flera identiteter, aktiviteter och representationer, och som därmed måste förnkla, sammanfattas och organiseras för att kunna presenteras utåt. I likhet med Johansson argumenterar vi för att det är viktigt att komma ihåg att konstruktioner och representationer av en plats "är ett uttryck för en viss grupp eller gruppers visioner och föreställningar och att detta därför alltid är en politisk handling som är avsedd att ge en viss effekt" (2012: 3613). Genom att *Det könade landskapet* även artikulerar ännu olösta problem synliggörs och till viss del utmanas representationen av den nästan jämställda staden. Komplexiteten och motsättningarna tydliggörs.

Stadens paradoxala projektpolitik – avslutande diskussion

Projekt inriktade på jämställdhet i staden rymmer som vi hittills har visat flera olika problemrepresentationer, som i sin tur ger upphov till olika typer av projekt. Vissa bär på en större potential för politisering medan andra snarare reproducerar en rådande ordning. I relation till nyliberala former för styrning som platsmarknadsföring som riskerar att förflytta samhällsliga maktrelationer utanför både planering och politik blir potentialen för politisering central att studera. Genom att betrakta möjligheterna till politisk förändring i termer av politisering och avpolitisering (Mouffe 2005) är vi intresserade av

projektpolitikens potential för politisering av jämställdhet i staden. Är det möjligt för projektpolitik att politisera frågor om jämställdhet? Och vad händer när "den jämställda staden" blir det som anses som fördelaktigt att presentera och marknadsföra?

Hur kan vi då förstå görandet av den jämställda staden, projektpolitikens villkor, utmaningar och möjligheter? Genom att analysera görandet av den jämställda staden Umeå genom projektpolitik har vi velat illustrera hur arbetet kan fortsätta när dokumenten redan har tagits fram. Genom de (otaliga) dokument som finns gällande jämställdhet kan politiken sägas finnas där och genom de många projekt som genomförs finns också ett slags görande – en form av jämställdhetsintegrering av staden. Jämställdhetsintegrering skrivs genom dessa projekt fram som en självklar strategi. Vad som blir det intressant här är att projekten genomförs och uttalas utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Projekten blivit praktiken. Vi vill därmed bygga vidare på Sara Ahmed berömda citat, "we end up doing the documents instead of doing the doing", då vi menar att det i Umeå sker ett görande som följer efter dokumenten. Och att det är i görandet, vilket här handlar om genomförandet av olika projekt, som vi ser potential för politisering av jämställdhet.

På Umeå kommuns hemsida ställs den retoriska frågan; Men hur jämställt är egentligen Umeå? Här problematiserar kommunens jämställdhetsstrateg ämnet:

Man kan egentligen bara mäta jämställdhetsarbetet som görs, och det pågår en hel del arbete i Umeå. Vi lyfts ofta som en föregångsstad, men det är fortfarande väldigt mycket kvar att göra. Jämställdhetsperspektivet måste göras till en integrerad del i samhällets utvecklingsarbete. Det är kanske inte ett jobb som över huvud taget kan bli färdigt. (...) "I Umeå finns en väldigt aktiv kvinnorörelse, kvinnojoursrörelse, en feministisk rörelse och en stad som aktivt har diskuterat frågorna under väldigt många år. Det är otroligt många som ständigt tar fighten och driver arbetet framåt. Vi får inte glömma bort det. (Linda Gustafsson intervjuad på Umeå kommuns hemsida, g)

Citatet illustrerar både det som vi betraktar som en form av infrastruktur för de projekt som studerats i denna artikel, att det under lång tid funnits ett arbete för jämställdhet inom kommunen, och att staden har en aktiv feministisk rörelse. Den feministiska rörelsen kan sägas driva på arbetet utifrån att det ger de ansvariga för jämställdhetsfrågorna i kommunen ett mandat från medborgarna. Men betyder detta görande, denna praktik, nödvändigtvis politisk förändring? Betyder det att jämställdhet blir politiserad i Mouffe förståelse? Vi hävdar att de tre teman för jämställdhetsprojekt som vi beskrivit här bär olika potential för politisering.

Det första temat, *Planeringsprojekt*, visar på ambitionen att skapa en trygg och inkluderande stad, både genom den byggda miljön och genom inkluderande praktiker. Deltagandet från olika medborgargrupper blir å ena sidan ett sätt att hantera faktiska problemen, samtidigt som det å andra sidan blir en del av skapandet av "varumärket" i Umeå. När projekten är gjorda är också problemen lösta. Potentialen för politisering finns där men mer som ett fönster som öppnas under själva projekttiden än något mer långsiktigt. Dessutom innebär förflyttningen från talet om "kvinnors otrygghet" till talet om att "alla ska känna sig trygga" en form av neutralisering av kön som politisk dimension.

Vi relaterar det andra temat *Kulturprojekten*, dvs. artikuleringen av den jämställda staden, till en avpolitiserad praktik gällande platsskapande och marknadsföring av platsen. Platser har alltid varit varumärken. Anholt hävdar att städerna i stor utsträckning är engagerade i att ta hand om och marknadsföra sig själva. "A place-brand strategy is a plan for defining the most realistic, most competitive and most compelling strategic vision for the country, region or city; this vision has then to be fulfilled and communicated" (Anholt 2003: 214). Då Umeå presenterar sig som en stad som är bra på jämställdhet skapas ett utrymme för olika projekt att använda detta som en utgångspunkt för sitt arbete (och kanske även som en form av förhandlingsposition). Men trots detta har projekten inte blivit en hävstång för att politisera frågor om kön, förmodligen beroende på att den starka platsmarknadsföringsdiskursen är svår att utmana när projekten samtidigt befinner sig mitt i den.

Med utgångspunkt i dessa två projektteman menar vi att det tredje temat, Upplysningsprojekt, framstår som det med största potential för att politisera kön och jämställdhet, framför allt – och paradoxalt nog – på grund av de artikulationer av ojämlikhet som ingår i denna representation. Politisering behöver artikulationer av konflikter och olika intressen. För att kunna formulera frågor om makt och tydligt ta itu med ojämlikhet ser vi här att problemrepresentationer och visioner och beskrivningar av den jämställda staden görs till två sidor av samma mynt. Dock menar vi samtidigt att projekten har sina begränsningar, att kravet på nyskapande samt tydliga projektavslut blir en utmaning när det gäller att göra politiseringen långsiktigt hållbar.

Avslutningsvis vill vi problematisera föreställningen om möjligheterna att verka för långsiktig förändring genom projektpolitik. Är det då verkligen politik? Bara för att det genomförs många projekt? Eller är det ett sätt att undvika att politisera frågor om makt och kön? Vi har inte hela svaret på den frågan men vill utifrån våra resultat hävda att projektpolitiken har en politiserande potential. Projekten kan förstås utifrån dess problemlösande kapacitet. Avgränsade projekt skapar i bästa fall ett handlingsutrymme och mandat och vi ser i exemplet Umeå att förekomsten av så pass många projekt, under en längre tid, kan förstås i termer av att det finns en viss stabilitet och struktur kring jämställdhetsarbetet. Stabiliteten är kopplad till drivande personer, men också till återkommande frågor,

mål och teman. Att driva arbete för förändring i projektform genom att bygga nätverk och att mobiliserar aktörer för gemensamma intressen (Kuokkanen 2016) blir en strategi för att verka för långsiktig förändring.

Projekt beskrivs ofta som ett sätt att kombinera resurser, inte bara ekonomiska, utan även personal- och kompetensmässiga. Projekt kan ses som ett verktyg för att ackumulera resurser. Vi ser det som att de skapar tillfälliga handlingsutrymmen och förändringsmandat. Och när projekten nästan kan sägas avlösa varandra, blir de tillfälliga handlingsutrymmena och förändringsmandaten starkare. Vi vil därför också lyfta fram platsgörandets betydelse för projektens potentiella hållbarhet. Att göra jämställdhet i relation till platsen gör att frågan materialiseras, att den gör avtryck i staden på ett mer fysiskt sätt. Projektet lämnar dokument och prat och blir till i görandet av en plats. Därmed blir också platsen central för långsiktigheten i ett förändringsarbete. De projekt som studeras här utmärks av en central komponent som ger dem en särställning inom projektpolitiken. I stor utsträckning drivs projekt ofta av externa aktörer, som tillfälligt anställda projektledare eller (allt oftare) privata konsulter. Detta är inte fallet med de projekt som redovisats här.

Dessa har drivits av anställda tjänstepersoner inom kommunen och vi menar att denna kompetens inom kommunen har möjliggjort en framgångsrik projektpolitik – framgångsrik både i termer av potential för politisering och för någon form av långsiktighet i arbetet. Tre av de sex projekt vi presenterat i denna text har varit delvis finansierade av Boverket, och här har det naturligtvis varit avgörande att det funnits en central funktion som kunnat söka just denna finansiering; först inom satsningen *Tryggt och Jämnt* och sedan kring *Stöd för att skapa jämställda offentliga miljöer*. Detta gör också glappet mellan politik och administration mindre. Det är exempelvis den föredragande tjänstepersonen i jämställdhetsutskottet som också genomför projektet. När projekten inte är "outsourcade" utanför kommunen blir de på ett annat sätt del av den kommunala verksamheten. Den temporala dimensionen uppvägs av den infrastruktur för frågan som finns i den kommunala organisationen. Strukturen med jämställdhetsstrategi och jämställdhetsutskott öppnar upp för en fortsatt legitimitet för projekt men också för arbetet med jämställdhet generellt. Det går inte att nöja sig med att ett projekt har genomförts, att bocka och buga för en insats – arbetet måste fortsätta.

Referenser

- Ahmed, Sara, 2007. "‘You end up doing the document rather than doing the doing’: Diversity, race equality and the politics of documentation", *Ethnic and Racial Studies*, 30(4), s. 590-609.
- Alnebratt, Kerstin & Rönnblom, Malin, 2016. *Feminism som byråkrati: Jämställdhetsintegrering som strategi*. Stockholm: Leopard Förlag.

- Andersson, Ida, 2014. "Placing place branding: an analysis of an emerging research field in human geography", *Geografisk Tidsskrift – Danish Journal of Geography*, 114(2), s. 143-155.
- Anholt, Simon, 2007. *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.
- Anholt, Simon, 2003. "Branding places and nations", s. 213-26 in *Brands and Branding*, London: Profile Books.
- Bacchi, Carol, 2009. *Analysing policy. What's the problem represented to be*. Adelaide: Pearson.
- Bacchi, Carol & Eveline, 2010. "What's the problem represented to be?", *Mainstreaming politics: Gendering practices and feminist theory*. Adelaide: University of Adelaide Press.
- Boverket, 2010a. *Jämställdhet på dagordningen – Planera för ett tryggt och jämställt samhälle*. Boverket, Karlskrona.
- Boverket, 2010b. "Plats för trygghet. Inspiration för stadsutveckling". Boverket, Karlskrona.
- Boverket, dnr 2836/2015. "Beslut om stöd enligt förordningen (2013:1102) om stöd till utvecklingsprojekt för jämställda miljöer i städer och tätorter". Boverket, Karlskrona.
- Bridge, Gary & Watson, Sophie, 2000. "City imaginaries", s. 7-17 in *A Companion to the City*. John Wiley & Sons.
- Eriksson, Madeleine, 2010. *(Re)producing a periphery: Popular representations of the Swedish North*. Kulturgeografiska Institutionen, Umeå universitet.
- Europeiska kommissionen, 2011. *Cities of tomorrow – Challenges, visions, ways forward*. Directorate General for Regional Policy. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Foucault, Michel, 1980. *Power/knowledge: Selected interviews and other writings*. New York: Pantheon.
- Florida, Richard, 2002. *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Grosz, Elizabeth, 1996. "Bodies-Cities", *Sexuality and Space*. New York: Princeton Architectural Press.
- Gunder, Michael, 2005. "The Production of Desirous Space: Mere Fantasies of the Utopian City?", *Planning Theory* 4, s. 173-199.
- Hall, Patrik, 2012. *Managementbyråkrati: organisationspolitisk makt i svensk offentlig förvaltning*. Malmö: Liber.
- Johansson, Marjana, 2012. "Place branding and the imaginary: The politics of re-imagining a garden city", *Urban studies*, 49(16), s. 3611-3626.
- Kuokkanen, Kanerva, 2016. "Developing Participation through Projects?: A Case Study from the Helsinki Metropolitan Area". *Publications of the Faculty of Social Sciences*.
- Kvinnohistorisk Museum. "Verksamhetsinriktning", tillgänglig på <http://www.kvinnohistoriskt.se/download/18.14ee8b149ae8194ce4007/1416385866522/Verksamhetsinriktning+grafisk+profil.pdf>.
- Larsson, Anita, 2006. "Makten över rummet: Om genusperspektiv i samhällsplaneringen", *Tidskrift för genusvetenskap*, (2-3).
- Larsson, Anita & Jalakas, Anne, 2008. *Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. School of Technoculture, Humanities and Planning, Blekinge Institute of Technology.

- Listerborn, Carina, 2007. "Who speaks? And who listens? The relationship between planners and women's participation in local planning in a multi-cultural urban environment", *GeoJournal*, 70(1), s. 61-74.
- Listerborn, Carina, 2002. *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola.
- Lombardo, E., Meier, P. & Verloo, M. (eds), 2009. *The discursive politics of gender equality: stretching, bending and policy-making*. London: Routledge.
- Magnusson, Eva, Rönnblom, Malin & Silius, Harriet, 2008. *Critical studies of gender equalities: Nordic dislocations, dilemmas and contradictions*. Göteborg: Makadam.
- McDowell, Linda, 1999. *Gender, identity and place: Understanding feminist geographies*. University of Minnesota Press.
- Massey, Doreen, 2005 *For space*. London: Sage.
- Massey, Doreen, 1994. *Space, Place, and Gender*. University of Minnesota Press.
- Mouffe, Chantal, 1999. "Deliberative democracy or agonistic pluralism?", *Social Research* 66 (3), s. 745-58.
- Mouffe, Chantal, 2005. *On the political*. Psychology Press.
- Mouffe, Chantal, 2013. *Agonistics: Thinking the world politically*. Verso Books.
- Mukhtar-Landgren, Dalia, 2009. "Om gammalt och nytt i marknadsföringen av staden", i Hedlund, Gun & Stig Montin (red.), *Governance på svenska*. Stockholm: Santérus förlag.
- Pike, Andy, 2013. "Economic geographies of brands and branding", *Economic Geography*, 89(4), s. 317-339.
- Rose, Nikolas, 1999. *Powers of freedom. Refraining political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rönnblom, Malin, 2011. "Vad är problemet? Konstruktioner av jämställdhet i svensk politik", *Tidskrift för genusvetenskap*, nr 2-3. s. 33-56
- Sandberg, Linda & Rönnblom, Malin, 2014. "I don't think we'll ever be finished with this': Fear and safety in policy and practice", *Urban Studies*, s. 1-16.
- Schmauch, Ulrika, 2014. "Att sälja den progressiva staden – fallet Umeå", s. 183-192 i Kerstin Sandell, Maja Sager & Nora Rätzel (red.), *Kritiska gemenskaper: att skriva feministisk och postkolonial vetenskap. En vänbok till Diana Mulinari*. Lund: Lunds universitet.
- Sjöblom, Stefan, Löfgren, Karl & Godenhjelm, Sebastian, 2013. "Projectified Politics-Temporary Organisations in a Public Context", *Scandinavian Journal of Public Administration*, 17:2, s. 3-12.
- Skjeie, Hege & Teigen, Mari, 2005. "Political Constructions of Gender Equality: "Travelling towards a Gender Balanced Society?", *NORA*, nr. 3, s. 187-197.
- Špirić, Tamara, 2010. "Kvinnohistoriskt museum för framtidens skull!", 2010-04-07, *Motion, Umeå kommun*. tillgänglig på <http://www.umea.se/download/18.6d96946b127b1c6010c80003916/1361887294153/10220.pdf>.
- Svenska kommunförbundet, 2002. *Aktivt jämställdhetsarbete, Jämtegrering och 3R-metoden i kommunala verksamheter*, tillgänglig på <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/02/Aktivt-J%C3%A4mst%C3%A4lldhetsarbete-%E2%80%933R-metoden-i-kommunala-verksamheter-Svenska-Kommun%C3%B6rbundet1.pdf>.
- Umeå kommun, 2010. *Ett rent och tryggt Umeå – åtgärdsprogram för Umeå kommuns utomhusmiljöer*, tillgänglig på <http://www.umea.se/download/18.513c5c6bf12ee281b6ec80003341/1361888680822/Ren+och+trygg+101107.pdf>.

- Umeå kommun, 2011. *Strategi för jämställdhetsarbete i Umeå kommun*, tillgänglig på <http://www.umea.se/download/18.132ee0e113ac21ad503d44c/1361888260963/Strategi%2Bf%C3%B6r%2Bj%C3%A4mst%C3%A4lldhetsarbete%2Bi%2BUme%C3%A5%2Bkommun.pdf>.
- Umeå kommun, 2013. Jämställdhetsutskottets sammanträdesprotokoll, 2013-11-07, tillgänglig på <http://www.umea.se/download/18.73474df7141ec1b19d1bd9b/1384511823058/JUSK+Protokoll+2013-11-07.pdf>.
- Umeå kommun, 2014a. *Det könade landskapet*. Rapport. Umeå: Umeå kommun.
- Umeå kommun, 2014b. *Fördjupad projektbeskrivning. Årstidernas park – inkluderande planeringsprocesser för jämställda miljöer*. Umeå: Umeå kommun.
- UPAB, 2008. *Årsredovisning*, tillgänglig på <http://www.upab.umea.se/download/18.14ee8b149ae8194ce23f7/1416231074599/2008.pdf>.
- Verloo, Mieke, 2007. *Multiple meanings of gender equality: a critical frame analysis of gender policies in Europe*. Budapest: Central European University Press.
- Wilson, Elisabeth, 1991. *The sphinx in the city: Urban life, the control of disorder, and women*. London: Virago Press.

Hemsidor

- ETC.se, [25 maj 2015],
www.etc.se/kultur-noje/nu-skrivs-de-bortglomda-kvinnorna-i-historien.
- Nordic City Network, [30 maj 2015],
www.nordiccitynetwork.com/member-cities/umeaa/jaemstaellldhet/.
- Boverket, [12 Maj 2015],
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/uppdrag/avslutade-uppdrag/tryggt-yoch-jamnt/projekt-om-tryggt-och-jamt/umea---tunnelmiljo/>.
- Kvinnohistoriskt museum, [28 maj 2015],
<http://www.kvinnohistoriskt.se/>.
- Umeå 2014, [25 maj 2015],
<http://umea2014.se/en/project/challenging-power/>.
- Umeå kommun, a, [8 juni 2015],
<http://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/tillganglighetmangfaldochjamstallldhet/jamstallldhet/sarbetarvimedjamstallldhet.4.24495ffa11ce676967b80006022.html>.
- Umeå kommun, b, [8 juni 2015],
<http://www.umea.se/umeakommun/trafikochinfrastruktur/trafikochgator/gator/gatuarbeten/umeacentral/stationstunnel.4.2e9e2c2914ce7d186cff856.html>.
- Umeå kommun, c,
<http://www.umea.se/umeakommun/trafikochinfrastruktur/trafikochgator/gator/gatuarbeten/umeacentral/stationstunnel.4.2e9e2c2914ce7d186cff856.html>.
- Umeå kommun, d, [10 juni 2015],
<http://www.umea.se/umeakommun/byggaboochmiljo/stadsplaneringochbyggande/strategierfortillvaxt.4.6d96946b127b1c6010c80002271.html>.
- Umeå kommun, e, [8 juni 2015],
<http://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/planerochstyrdokument/utvecklingochplanering/stadsplaneringochbyggande/projekt/stadenmellanbroarna/arstidernasparklugnochro/medskapande.4.6b258fd113b46be9odb55d2.html>.

Umeå kommun, f, [24 juni 2016],

<http://www.umea.se/umeakommun/kulturochfritid/arkiv/nyhetsarkiv/artiklarkulturochfritid/dialogprojektetfrizonvisaspavasterbottensmuseum.5.717dfid315115dofc6a24655.html>.

Umeå kommuns hemsida, g, [24 juni 2016], Jakten på ett jämställt Umeå,

<http://umea.se/5.7400452514df41e012111cc2.html>.